

CAPUT VIII.

De commodis atque incommodis, quæ bonis ac malis plerumque communia sunt.

I. DICET aliquis : « Cur ergo ista divina misericordia etiam ad impios ingratosque pervenit? » Cur putamus, nisi quia eam ille præbuit, qui quotidie « Facit oriri solem suum » super bonos et malos, et pluit super justos et injustos¹? » Quamvis enim quidam eorum ista cogitantes, pœnitendo ab impietate se corrigant; quidam vero (sicut Apostolus dicit) « Divitias bonitatis et longanimitatis Dei contem- » nentes, secundum duritiam cordis sui et cor impenitens » thesaurizent sibi iram in die iræ et revelationis justi ju- » dicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus²: » tamen patientia Dei ad pœnitentiam invitat malos, sicut flagellum Dei ad patientiam erudit bonos. Itemque misericordia Dei fovendos amplectitur bonos, sicut severitas Dei puniendos corripit malos. Placuit quippe divinæ providentiæ præparare in posterum bona justis, quibus non fruuntur injusti; et mala impiis, quibus non exeruciantur boni. Ista vero temporalia bona et mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur; nec mala turpiter evitentur, quibus et boni plerumque afficiuntur.

II. Interest autem plurimum, qualis sit usus, vel earum rerum, quæ prosperæ, vel earum, quæ dicuntur adversæ. Nam bonus temporalibus nec bonis extollitur, nec malis frangitur: malus autem ideo hujuscemodi infelici-

¹ Matth. v, 45. — ² Rom. ii, 4-6.

tate punitur, quia felicitate corrumpitur. Ostendit tamen Deus sæpe etiam in his distribuendis evidentius operationem suam. Nam si nunc omne peccatum manifesta plecteret pœna, nihil ultimo judicio servari putaretur: rursus si nullum peccatum nunc puniret aperte Divinitas, nulla esse providentia divina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus evidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus: itemque si omnibus eas petentibus daret, non nisi propter talia præmia serviendum illi esse arbitraremur; nec pios nos faceret talis servitus, sed potius cupidos et avaros. Hæc cum ita sint, quicumque boni et mali pariter afflicti sunt, non ideo ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est quod utrique perpassi sunt. Manet enim dissimilitudo passorum etiam in similitudine passionum; et licet sub eodem tormento, non est idem virtus et vitium. Nam sicut sub uno igne aurum rutilat, palea fumat; et sub eadem tribula¹ stipulæ comminuuntur, frumenta purgantur; nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem preli pondere exprimitur: ita una eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat; malos damnat, vastat, exterminat. Unde in eadem afflictione mali Deum detestantur atque blasphemant; boni autem precantur et laudant. Tantum interest, non qualia, sed qualis quisque patiat. Nam pari motu exagitatum et exhalat horribiliter cœnum, et suaviter fragrat unguentum.

¹ Cod. Cas. *tritura*.

CAPUT IX.

De causis correptionum, propter quas et boni et mali pariter flagellantur.

I. Quid igitur in illa rerum vastitate Christiani passi sunt, quod non eis magis fideliter ista considerantibus ad profectum valeret? Primo, quod ipsa peccata, quibus Deus indignatus implevit tantis calamitatibus mundum, humiliter cogitantes, quamvis longe absint a facinorosis, flagitiosis atque impiis, tamen non usque adeo se a delictis deputant alienos, ut nec temporalia pro eis mala perpeti se judicent dignos. Excepto enim quod unusquisque, quamlibet laudabiliter vivens, cedit in quibusdam carnali concupiscentiæ, etsi non ad facinorum immanitatem et gurgitem flagitiorum atque impietatis abominationem, ad aliqua tamen peccata vel rara vel tanto crebriora, quanto minora: hoc ergo excepto¹, quis tandem facile reperitur, qui eosdem ipsos, propter quorum horrendam superbiam, luxuriam et avaritiam, atque execrabiles iniquitates et impietates, Deus, sicut minando² prædixit, conterit terras, sic habeat, ut habendi sunt? sic cum eis vivat, ut cum talibus est vivendum? Plerumque enim ab eis docendis, admonendis, aliquando etiam objurgandis et corripiendis male dissimulatur; vel cum laboris piget, vel cum eorum os coram³ verecundamur offendere; vel cum inimicitias devitamus, ne impediunt et noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas,

¹ Cod. Cas. hoc ergo perspecto. — ² Id. sic comminando. — ³ Id. os eorum verecundamur.

sive quas amittere formidat infirmitas: ita ut, quamvis bonis vita malorum displiceat, et ideo cum] eis non incidant in illam damnationem, quæ post hanc vitam talibus præparatur, tamen quia propterea peccatis eorum damnabilibus parcunt, dum eos in suis licet levibus et⁴ venialibus metuunt, jure cum eis temporaliter flagellantur, quamvis in æternum minime puniantur. Jure istam vitam, quando divinitus affliguntur cum eis, amaram sentiunt, cujus amando dulcedinem peccantibus eis amar esse noluerunt.

II. Nam si propterea quisque objurgandis et corripiendis male agentibus parcat, quia opportunius tempus inquirat, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam et piam erudiendos impediunt alios infirmos, et premant atque avertant a fide; non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Illud est culpabile, quod hi, qui dissimiliter vivunt, et a malorum factis abhorrent², parcunt tamen peccatis alienis, quæ dedocere aut objurgare deberent, dum eorum offensiones³ cavent, ne sibi noceant in his rebus, quibus licite boni atque innocentes⁴ utuntur; sed cupidius, quam oportebat eos, qui in hoc mundo peregrinantur, et spem supernæ patriæ præ se gerunt. Non solum quippe infirmiores vitam ducentes conjugalem, filios habentes vel habere quærentes, domos ac familias possidentes⁵, (quos Apostolus in Ecclesiis alloquitur, docens et monens quemadmodum vivere debeant et uxores cum maritis, et mariti cum uxoribus, et filii cum parentibus, et parentes cum filiis, et servi cum dominis, et domini cum servis⁶;) multa temporalia, multa terrena libenter adipiscuntur,

¹ Cod. Cas. sed et deinde flagellantur. — ² Id. malorum facta. — ³ Id. offensionibus. — ⁴ Id. innocenter. — ⁵ Hæc desunt in nostro codice. — ⁶ Ephes. v, 22 et 25 et Coloss. iii, 19-22.

et moleste amittunt ; propter quæ non audent offendere homines, quorum sibi vita contaminatissima et consceleratissima displicet : verumetiam hi, qui superiorem vitæ gradum tenent, nec conjugalibus vinculis irretiti sunt, et victu parvo ac tegumento utuntur, plerumque suæ famæ ac saluti consulentes¹, dum insidias atque impetus malorum timent, ab eorum reprehensione sese abstinēt. Et quamvis non in tantum eos metuant, ut ad similia perpetranda quibuslibet eorum terroribus atque improbitatibus cedant : ea ipsa tamen, quæ cum eis non peperant, nolunt plerumque corripere, cum fortasse possint aliquos corripiendo corrigere ; ne, si non potuerint, sua salus ac fama in periculum exitiumque perveniat : nec ea consideratione, qua suam famam ac salutem vident esse necessariam utilitati erudiendorum hominum ; sed ea potius infirmitate, qua delectat lingua blandiens² et humanus dies, et reformidatur vulgi iudicium et carnis excruciatio vel peremptio ; hoc est, propter quædam cupiditatis vincula, non propter officia charitatis.

III. Non mihi itaque videtur hæc parva esse causa, quare cum malis flagellentur et boni, quando Deo placet perditos mores etiam temporalium pœnarum afflictione punire. Flagellantur enim simul, non quia simul agunt malam vitam, sed quia simul amant temporalem vitam ; non quidem æqualiter, sed tamen simul : quam boni contemnere deberent, ut illi correpti atque correcti consequerentur æternam : ad quam consequendam si nollent esse socii, ferrentur et diligerentur inimici : quia donec vivunt, semper incertum est utrum voluntatem sint in melius mutaturi. Qua in re non utique parum, sed longe graviolem habent causam, quibus per Prophetam dicitur : « Ille quidem in suo peccato morietur, sanguinem autem

¹ Deest verbum *consulentes*. — ² Cod. Cas. *lingua blandiente*. — ³ Cor. iv, 3.

« ejus de manu speculatoris requiram¹. » Ad hoc enim speculatores, hoc est, populorum præpositi constituti sunt in Ecclesiis, ut non parcant objurgando peccata. Nec ideo tamen ab hujuscemodi culpa penitus alienus est, qui, licet præpositus non sit, in eis tamen, quibus vitæ hujus necessitate jungitur, multa monenda vel arguenda novit, et negligit, devitans eorum offensiones, propter illa quibus in hac vita non indebitis utitur, sed plus quam debuit delectatur. Deinde habent aliam causam boni, quare temporalibus affligantur malis, qualem habuit Job : ut sibi ipse humanus animus sit probatus et cognitus, quanta virtute pietatis gratis Deum diligit.

CAPUT X.

Quod Sanctis in amissione rerum temporalium nihil pereat.

I. QUIBUS recte consideratis atque perspectis, attende utrum aliquid mali acciderit fidelibus et piis, quod eis non in bonum verteretur : nisi forte putandum est apostolicam illam vacare sententiam, ubi ait : « Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum². » Amiserunt omnia quæ habebant ? numquid fidem ? numquid pietatem ? numquid interioris hominis bona : « Qui est ante Deum dives³ ? » Hæ sunt opes Christianorum, quibus opulentus dicebat Apostolus : « Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre aliquid possumus. Habentes autem victum et tegumentum, his contenti simus. « Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et

¹ Ezech. xxxiii, 6. — ² Cod. Cas. *inquiram*. — ³ Rom. viii, 28. — ⁴ 1 Petr. iii, 4.

« laqueum, et desideria multa stulta et noxia, quæ mergunt
« homines in interitum et perditionem. Radix est enim
« omnium malorum avaritia, quam quidam appetentes a
« fide pererraverunt, et inseruerunt se doloribus multis¹. »

II. Quibus ergo terrenæ divitiæ in illa vastatione perierunt, si eas sic habebant², quemadmodum ab isto foris paupere, intus divite audierant; id est, si mundo utebantur, tanquam non utentes³, potuerunt dicere, quod ille graviter tentatus et minime superatus: « Nudus exivi de utero matris meæ, nudus revertar in terram. Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum⁴: » ut bonus servus magnas facultates haberet ipsam sui Domini voluntatem, cui pedisequus mente ditesceret, nec contristaretur eis rebus vivens relictus⁵, quas cito fuerat moriens relicturus. Illi autem infirmiores, qui terrenis his bonis, quamvis ea non præponerent Christo, aliquantula tamen cupiditate cohærebant, quantum hæc amando peccaverint, perdendo senserunt. Tantum quippe doluerunt, quantum se doloribus inseruerant⁶, sicut Apostolum dixisse supra commemoravi. Oportebat enim ut eis adderetur etiam experimentorum disciplina, a quibus fuerat tandiu neglecta verborum. Nam cum dixit⁷ Apostolus: « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem⁸, etc. » profecto in divitiis cupiditatem reprehendit, non facultatem: qui⁹ præcepit alibi, dicens: « Præcipe divitibus hujus mundi, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum: bene faciant, divites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in fu-

¹ 1 Tim. vi, 6-10. — ² Cod. Cas. *habeant*. — ³ 1 Cor. vii, 31. — ⁴ Job. 1, 21, 22. — ⁵ Cod. Cas. *relictis*. — ⁶ Id. *inseruerunt*. — ⁷ Id. *dicit*. — ⁸ 1 Tim. vi, 9. — ⁹ Cod. Cas. *quam*.

« turum, ut apprehendant veram vitam¹. » Hæc qui de suis faciebant divitiis, magnis sunt lucris levia damna solati; plusque lætati ex his, quæ facile tribuendo tutius servaverunt, quam contristati ex his, quæ timide retinendo facilius amiserunt. Hoc enim potuit in terra perire, quod piguit inde transferre. Nam qui receperunt consilium Domini sui, dicentis: « Nolite conderè vobis thesauros in terra, ubi tinea et rubigo exterminant, et ubi fures effodiunt et furantur; sed thesaurizate vobis thesauros in cælo, quo fur non accedit, neque tinea corrumpit: ubi² enim est thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum³: » tribulationis tempore probaverunt quam recte sapuerint⁴, non contemnendo veracissimum Præceptorem et thesauri sui fidelissimum invictissimumque custodem. Nam si multi sunt gavis, ibi se habuisse divitias suas, quo contigit ut hostis non accederet; quanto certius et securius gaudere potuerunt, qui monitu Dei sui illuc migraverant⁵, quo accedere omnino non posset? Unde Paulinus noster, nolensis episcopus, ex opulentissimo divite voluntate pauperrimus et copiosissime sanctus, quando et ipsam Nolam barbari vastaverunt, cum ab eis teneretur, sic in corde suo, ut ab eo postea cognovimus, precabatur: « Domine, non excrucier propter aurum et argentum; ubi enim sint omnia mea, tu scis. » Ibi enim habebat omnia sua, ubi eum condere et thesaurizare ille monstraverat⁶, qui et hæc mala mundo ventura prædixerat. Ac per hoc qui Domino suo monenti obedierant, ubi et quomodo thesaurizare deberent, nec ipsas terrenas divitias barbaris incursantibus amiserunt. Quos autem non obedisse poenituit, quid de talibus rebus faciendum esset, si non præcedente sapientia, certe consequente experientia didicerunt.

¹ 1 Tim. vi, 17-19. — ² Matth. vi, 19-21. — ³ Cod. Cas. *illic*. — ⁴ Id. *sapuerunt*. — ⁵ Id. *migraverunt*. — ⁶ Id. *monuerat*.

III. At enim quidam boni etiam Christiani tormentis excruciatii sunt, ut bona sua hostibus proderent? Illi vero nec prodere¹, nec perdere potuerunt bonum, quo et ipsi boni erant. Si autem torqueri, quam mammona iniquitatis prodere maluerunt, boni non erant. Admonendi autem fuerant, qui tanta patiebantur pro auro, quanta essent sustinenda pro Christo: ut eum potius diligere discerent, qui pro se passos æterna felicitate ditaret; non aurum et argentum, pro quo pati miserimum fuit, seu mentiendo occultaretur, seu verum dicendo proderetur. Namque inter tormenta nemo Christum confitendo amisit; nemo aurum, nisi negando, servavit. Quocirca utiliora erant fortasse tormenta, quæ bonum incorruptibile amandum docebant, quam illa bona, quæ sine ullo utili fructu dominos sui amore torquebant. Sed quidam etiam non habentes quod proderent, dum non creduntur, torti sunt? Et hi forte habere cupiebant, nec sancta voluntate pauperes erant: quibus demonstrandum fuit, non facultates, sed ipsas cupiditates talibus esse dignas cruciatibus. Si vero melioris vitæ proposito reconditum aurum argentumque non habebant, nescio quidem utrum cuiquam talium acciderit, ut dum habere creditur, torqueretur: verumtamen etiamsi accidit, profecto qui inter illa tormenta paupertatem sanctam confitebatur, Christum confitebatur. Quapropter etsi non meruit ab hostibus credi, non potuit tamen sanctæ paupertatis confessor sine coelesti mercede torqueri.

IV. Multos, inquit, etiam Christianos fames diuturna vastavit. Hoc quoque in usus suos boni fideles pie tolerando verterunt. Quos enim fames necavit, malis vitæ hujus, sicut corporis morbus, eripuit: quos autem non necavit, docuit parcius vivere, docuit productius jejunare.

¹ In Cod. Cas. deest *prodere*.

CAPUT XI.

De fine temporalis vitæ, sive longioris, sive brevioris.

SED enim multi etiam Christiani interfecti sunt, multi multarum mortium foeda varietate consumpti? Hoc si ægre ferendum est, omnibus, qui in hanc vitam procreati sunt, utique commune est. Hoc scio neminem fuisse mortuum, qui non fuerat aliquando moriturus. Finis autem vitæ, tam longam quam brevem vitam, hoc idem facit. Neque enim aliud melius, et aliud deterius; aut aliud majus, et aliud brevius est, quod jam pariter non est. Quid autem interest, quo mortis genere vita ista finiatur, quando ille, cui finitur, iterum mori non cogitur? Cum autem unicuique mortalium sub quotidianis vitæ hujus casibus, innumera- biles mortes quodammodo comminentur, quandiu incertum est quænam earum ventura sit; quæro utrum satius sit unam perpeti moriendo, an omnes timere vivendo? Nec ignoro quam inertius¹ eligatur, diu vivere sub timore tot mortium, quam semel moriendo nullam deinceps formidare. Sed aliud est quod carnis sensus infirmiter pavidus refugit, aliud quod mentis ratio diligenter entuleata convincit. Mala mors putanda non est, quam bona vita præcesserit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod² sequitur mortem. Non itaque multum curandum est eis, qui necessario morituri sunt, quid accidat ut moriantur, sed moriendo quo ire cogantur. Cum igitur Christiani noverint longe meliorem fuisse religiosi pauperis mortem inter linguentium³ canum linguas⁴, quam im-

¹ Cod. Cas. *citius*. — ² Id. *qui*. — ³ Id. *lingentium*. — ⁴ Luc. xvi, 20

prii divitis in purpura et bysso; horrenda illa genera mortuum quid mortuis obfuerunt, qui bene vixerunt?

CAPUT XII.

De sepultura humanorum corporum, quæ Christianis etiamsi fuerit negata, nil adimit.

I. At enim in tanta strage cadaverum, nec sepeliri potuerunt? Neque istud pia fides¹ nimium reformidat, tenens prædictum, nec absumentes bestias resurrecturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis non peribit². Nullo modo diceret Veritas: « Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere³; » si quidquam obsesset futuræ vitæ, quidquid inimici de corporibus occisorum facere voluissent. Nisi forte quispiam sic absurdus est, ut contendat eos, qui corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne corpus occidant, et timeri debere post mortem, ne corpus occisum sepeliri non sinant. Falsum est ergo quod ait Christus: « Qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant, » si habent tanta, quæ de cadaveribus faciant? Absit, ut falsum sit quod Veritas dixit. Dictum est enim aliquid eos facere cum occidunt, quia in corpore sensus est occidendo; postea vero nihil habere quod faciant, quia nullus sensus est in corpore occiso. Multa itaque corpora Christianorum terra non textit; sed nullum eorum quisquam a cælo et terra separavit, quam totam⁴ implet præsentia sui, qui novit unde resuscitet quod creavit. Dicitur quidem in Psal-

¹ Cod. Cas. neque his tunc pia fides. — ² Luc. xxi, 18. — ³ Matth. x, 28. — ⁴ Cod. Cas. quia totum.

mo: « Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: effuderunt sanguinem eorum, sicut aquam, in circuitu¹ Jerusalem, et non erat qui sepeliret²: » sed magis ad exaggerandam crudelitatem eorum, qui ista fecerunt, non ad eorum infelicitatem, qui ista perpessi sunt. Quamvis enim hæc in conspectu hominum dura et dira videantur: sed « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus³. » Proinde omnia ista, id est, curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum, magis sunt vivorum solatia, quam subsidia mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in conspectu hominum exhibuit purpurato illi diviti turba famulorum; sed multo clariores in conspectu Domini ulceroso illi pauperi ministerium præbuit Angelorum, qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ gremium sustulerunt⁴.

II. Rident hæc illi, contra quos defendendam suscepimus Civitatem Dei. Verumtamen sepulturæ curam etiam eorum philosophi contempserunt (3). Et sæpe universi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, ubi postea jacerent, vel quibus bestiis esca fierent, non curarunt, licuitque de hac re poëtis plausibiliter dicere:

Cælo tegitur, qui non habet urnam⁵.

Quanto minus debent de corporibus insepultis insultare Christianis, quibus et ipsius carnis et membrorum omnium reformatio non solum ex terra, verumetiam ex aliorum elementorum secretissimo sinu, quo dilapsa cadavera recesserunt, in temporis puncto reddenda et redintegrandam promittitur⁶?

¹ Psal. lxxviii, 2, 3. — ² Cod. Cas. sicuti aqua in circuitu. — ³ Psal. cxv, 15. — ⁴ Luc. xvi, 22. — ⁵ Lucan. in 7 de occisis. — ⁶ 1 Cor. xv, 52.

CAPUT XIII.

Quæ sit ratio sanctorum corpora sepeliendi.

Nec ideo tamen contemnenda et abjicienda sunt corpora defunctorum, maximeque justorum atque fidelium, quibus tanquam organis et vasis ad omnia bona opera sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis et annulus, ac si quid hujusmodi, tanto charius est posteris, quanto erga parentes major affectus; nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius, quam quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adjutorium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinent. Unde et antiquorum justorum funera officiosa pietate curata sunt, et exequiæ celebratæ, et sepultura provisæ¹; ipsique dum viverent, de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus filiis mandaverunt²: et Tobias sepeliendo mortuos Deum promeruisse, teste Angelo, commendatur³. Ipse quoque Dominus die tertio resurrecturus, religiosæ mulieris bonum opus prædicat, prædicandumque commendat, quod unguentum pretiosum super membra ejus effuderit, atque hoc ad eum sepeliendum fecerit⁴. Et laudabiliter commemorantur in Evangelio qui corpus ejus de cruce acceptum diligenter atque honorifice tegendum sepeliendumque curarunt⁵. Verum istæ auctoritates non hoc admonent, quod insit ullus cadaveribus sensus; sed ad Dei providentiam, cui placent etiam talia pietatis officia, cor-

¹ Gen. XLVII, 30. — ² Id. I, 2 et 24. — ³ Tob. II, 9 et XII, 12. — ⁴ Matth. XXVI, 10. — ⁵ Joann. XIX, 38.

pora quoque mortuorum pertinere significant, propter fidem resurrectionis astruendam. Ubi et illud salubriter discitur¹ quanta possit esse remuneratio pro eleemosynis, quas viventibus et sentientibus exhibemus, si neque hoc apud Deum perit, quod exanimis hominum² membris officii diligentiaque persolvitur. Sunt quidem et alia, quæ sancti Patriarchæ de corporibus suis vel condendis vel transferendis³ prophetico spiritu dicta intelligi voluerunt⁴. Non autem hic locus est, ut ea pertractemus, cum sufficiant ista quæ diximus. Sed si ea, quæ sustentandis viventibus sunt necessaria, sicut victus et amictus, quamvis cum gravi afflictione desint, non frangunt in bonis perferendi tolerandique virtutem, nec eradicant ex animo pietatem, sed exercitatum faciunt fecundiorum; quanto magis, cum desunt ea, quæ curandis funeribus condendisque corporibus defunctorum adhiberi solent, non efficiunt miseros in occultis piorum sedibus jam quietos? Ac per hoc quando ista cadaveribus Christianorum in illa magnæ urbis, vel etiam aliorum oppidorum vastatione defuerunt, nec vivorum culpa est, qui non potuerunt ista præbere; nec poena mortuorum, qui non possunt ista sentire.

CAPUT XIV.

De captivitate sanctorum, quibus nunquam divina solatia defuerunt.

SED multi, inquam, Christiani etiam captivi ducti

¹ Cod. Cas. dicitur. — ² Id. hominis. — ³ Gen. XLVII, 30 et I, 10. — ⁴ Cod. Cas. voluerunt.

sunt. Hoc sane miserrimum est, si aliquo duci potuerunt, ubi Deum suum non invenerunt. Sunt in Scripturis sanctis hujus etiam cladis magna solatia. Fuerunt in captivitate tres pueri¹; fuit Daniel, fuerunt alii Prophetæ: nec Deus defuit consolator. Sic ergo non deseruit fideles suos sub dominatione gentis, licet barbaræ, tamen humanæ, qui Prophetam non deseruit nec in visceribus belluæ². Hæc quoque illi, cum quibus agimus, malunt irridere, quam credere: qui tamen in suis litteris credunt Arionem Methymnæum nobilissimum citharistam, cum esset dejectus e navi, exceptum delphini dorso, et ad terras esse pervectum. Verum illud nostrum de Jona propheta incredibilius est? Plane incredibilius, quia mirabilius; et mirabilius, quia potentius.

CAPUT XV.

De Regulo, in quo captivitate, ob religionem etiam sponte tolerandæ, extat exemplum: quod tamen illi deos colenti prodesse non potuit.

I. HABENT tamen isti de captivitate, religionis causa etiam sponte toleranda, et in suis præclaris viris nobilissimum exemplum. Marcus Attilius Regulus, imperator populi romani, captivus apud Carthaginenses fuit. Qui cum sibi mallent a Romanis suos reddi, quam eorum tenere captivos, ad hoc impetrandum etiam istum præcipue Regulum cum legatis suis Romam miserunt, prius juratione constrictum, si quod volebant minime peregisset, rediturum esse Carthaginem. Perrexit ille, atque in senatu

¹ Dan. 1, 6. — ² Jon. 2, 1.

contraria persuasit: quoniam non arbitrabatur utile esse romanæ reipublicæ mutare captivos. Nec post hanc persuasionem a suis ad hostes redire compulsus est: sed quod juraverat, id sponte complevit. At illi eum excogitatis atque horrendis cruciatibus necaverunt. Inclusum quippe angusto ligno, ubi stare cogere, clavisque acutissimis undique confixo, ut se in nullam ejus partem sine pœnis atrocissimis inclinaret, etiam vigilando peremerunt. Merito certe laudant virtutem tam magna infelicitate majorem. Et per deos ille juraverat, quorum cultu prohibito, has generi humano clades isti opinantur infligi. Qui ergo propterea colebantur, ut istam vitam prosperam redderent, si verum juranti has irrogari pœnas seu voluerunt, seu permiserunt, quid perjuro gravius irati facere potuerunt? Sed cur non ratiocinationem meam potius ad utrumque concludam? Deos certe sic ille coluit, ut propter jurisjurandi fidem nec remaneret in patria, nec inde quolibet ire, sed ad suos acerrimos inimicos redire minime dubitaret. Hoc si huic vitæ utile existimabat, cujus tam horrendum exitum meruit, procul dubio falleretur. Suo quippe docuit exemplo nihil deos ad istam temporalem felicitatem suis prodesse cultoribus, quando quidem ille eorum deditus cultui, et victus et captivus abductus, et quia noluit aliter quam per eos juraverat facere, novo ac prius inaudito nimiumque horribili supplicii genere cruciatus extinctus est. Si autem deorum cultus post hanc vitam velut mercedem reddit felicitatem, cur calumniantur temporibus christianis, ideo dicentes urbi accidisse illam calamitatem, quia deos suos colere destitit, cum potuerit etiam illos diligentissime colens tam infelix fieri, quam ille Regulus fuit? Nisi forte contra clarissimam veritatem tanta quisquam dementia miræ cæcitatibus obnititur, ut contendere audeat universam ci-

vitatem deos colentem infelicem esse non posse, unum vero hominem posse; quod videlicet potentia deorum suorum multos potius sit idonea conservare, quam singulos; cum multitudo constet ex singulis.

II. Si autem dicunt M. Regulum, etiam in illa captivitate illisque cruciatibus corporis, animi virtute beatum esse potuisse; virtus potius vera quaeratur, qua beata possit esse et civitas. Neque enim aliunde beata civitas, aliunde homo: cum aliud civitas non sit, quam concors hominum multitudo. Quamobrem nondum interim disputo, qualis in Regulo virtus fuerit. Sufficit nunc, quod isto nobilissimo exemplo cogantur fateri, non propter corporis bona, vel earum rerum, quæ extrinsecus homini accidunt, colendos deos: quando quidem ille carere his omnibus maluit, quam deos, per quos juravit, offendere. Sed quid faciamus hominibus, qui gloriantur talem se habuisse civem, qualem timent habere civitatem? Quod si non timent, tale ergo aliquid quale accidit Regulo, etiam civitati tam diligenter, quam ille, deos colenti accidere potuisse fateantur, et christianis temporibus non calumnientur. Verum quia de illis Christianis orta quaestio est, qui etiam captivi ducti sunt; hoc intueantur et taceant, qui saluberrimæ religioni hinc impudenter atque imprudenter illudunt: quia si diis eorum probro non fuit, quod attentissimus cultor illorum, dum eis jurisjurandi fidem servaret, patria caruit, cum aliam non haberet, captivusque apud hostes per longam mortem supplicio novæ crudelitatis occisus est; multo minus nomen criminandum est christianum, in captivitate sacratorum suorum, qui sedibus supernam patriam veraci fide expectantes, etiam in suis peregrinos se esse noverunt¹.

¹ Petr. II, 11.

CAPUT XVI.

An stupris, quæ etiam sanctarum forte virginum est passa captivitas, contaminari potuerit virtus animi sine voluntatis assensu.

MAGNUM sane crimen se putant objicere Christianis, cum eorum exaggerantes captivitatem, addunt etiam supra commissa, non solum in aliena matrimonia virginesque nupturas, sed etiam in quasdam sanctimoniales. Hic vero non fides, non pietas, non ipsa virtus, quæ castitas dicitur, sed nostra potius disputatio inter pudorem atque rationem quibusdam coarctatur angustiis. Nec tantum curamus hic alienis responsionem reddere, quantum ipsis nostris consolationem. Sit igitur imprimis positum atque firmatum virtutem, qua recte vivitur, ab animi sede membris corporis imperare, sanctumque corpus usu fieri sanctæ voluntatis, qua inconcussa ac stabili permanente, quidquid aliud de corpore, vel in corpore fecerit, quod sine peccato proprio non valeat evitari, præter culpam esse patientis. Sed quia non solum quod ad dolorem, verum etiam quod ad libidinem pertinet, in corpore alieno perpetrari potest; quidquid tale factum fuerit, etsi retentam constantissimo animo pudicitiam non excutit, pudorem tamen incutit; ne credatur factum cum mentis etiam voluntate, quod fieri fortasse sine carnis aliqua voluptate non potuit.